SZÉKELY MELINDA

Taprobané, a gyöngysziget*

„Láttam sziget-csodát! Csillagzó szemhatárral!
Fölötte meghasadt, mámoros menny terült!
Jaj, ott bújtál-e meg, alvó aranymadár-raj
az éjek mélyein, jövendő szent Derű?"

Arthur Rimbaud
(Kardos László fordítása)

Az ezüstkori római irodalom jelentős alkotója, az idősebb Plinius *Naturalis Historia* című művében Ázsia földrajzi leírásánál egy különleges gyöngyszemre bukkanunk. A hatodik könyv huszonnegyedik fejezetében található rész, Taprobané,[1] a drágakövekben, gyöngyökben gazdag sziget bemutatása különbözik a többi száraz, adatokkal, népnevekkel, felsorolásokkal tűzdelt földrajzi leírástól. A távoli, titokzatos sziget minden korban és kultúrában alkalmasnak tűnik egy idealizált világ képének megteremtésére. A kor problémáitól elszakadni vágyódó ember képzeletében a messze fekvő sziget egy ősi, tisztább erkölcsű világ színhelyeként jelenik meg, ahol béke, nyugalom és igazságosság uralkodik, ahol megvalósul az elérhetetlen boldogság. Taprobané szigetének leírása lehetőséget nyújt Plinius számára, hogy hangot adva személyes véleményének, felhívja a figyelmet kora, a Kr. u. 1. század Római Birodalmának társadalmi és erkölcsi problémáira.

Jelen tanulmányunkban áttekintjük Taprobané történeti forrásait, valamint az antik szerzők ismereteit a szigetről. Jegyzetekkel ellátva közöljük Plinius VI. könyvéből a XXIV. fejezet magyar fordítását, és a szakirodalom segítségével választ keresünk a szöveghez kapcsolódó legfontosabb kérdésekre.[2]

---

* A tanulmány OTKA (T 13034550) támogatással készült. Köszönettel tartozom Wojtilla Gyula professzor úrnak értékes megjegyzéseiért és a szakirodalom jelentős részének rendelkezésre bocsátásáért.

[1] Srí Lanka (1972-ig Ceylon) szigetének ókori elnevezése.

[2] A tanulmányhoz felhasználtam: Warmington, E. H.: *The commerce between the Roman Empire and India.* Delhi 1974[2] (Warmington 1974); Herrmann, A: Taprobane. *Paulys Real-Enciklopädie der classischen Altertumswissenschaft IV A/2.* Beg. von G. Wissowa; Hrsg. von W. Kroll–K. Mittelhaus. Stuttgart 1932, cols. 2260–2271 (Herrmann 1932); *Classical accounts of India.* Ed. R. C. Majumdar. Calcutta 1960 (Majumdar 1960); Geiger, W.: *Culture of Ceylon in Medieval Times.* Ed. H. Bechert. Stuttgart 1986[2] (Geiger 1986); Schwarz, F. F.: *Ein Singhalesischer Prinz in Rom.* Graz 1974 (Schwarz 1974); Schwarz, F. F.: Pliny the Elder on Ceylon. *Journal of Asian History* 8 (1974), 21–48 (Schwarz 1974a); Dihle, A.: Die entdeckungsgeschichtlichen Voraussetzungen des Indienhandels der römischen Kaiserzeit. In: *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt II. 9. 2.* Hrsg. von H. Temporini. Berlin–New York 1978, 567–573 (Diehle 1978); André, J.–Filliozat, J.: *L'Inde vue de Rome.*

A sziget történeti forrásai

Srí Lanka ókori történetének legfontosabb forrásai a páli krónikák, amelyek alapvetően vallási elbeszélések, fő témájuk a *théraváda* buddhizmus. A krónikákat buddhista szerzetesek írták, akik eléggé egyoldalúan számolnak be az eseményekről. Megemlékeznek ugyan a királyokról, uralkodási éveikről, de a krónikákban az uralkodók vallási jellegű cselekedetei kapnak kiemelt szerepet. A külső támadásokat, felkeléseket, a különböző függetlenségi harcokat csak ritkán jegyezték le.

A szigeten található több mint 2500 felirat kiegészíti, és számos esetben alátámasztja a páli krónikák kijelentéseit. A feliratok keletkezése a Kr. e. 3. és a Kr. u. 5. század közötti időszakra tehető, többségük a buddhista szerzetesek lakóhelyén, barlangokban került elő, oszlopokra, kőfalakra, kőtáblákra vésve. Ezek a feliratok is elsősorban a királyok vallási aktivitására, a királyi család tagjaira, a hívekre vonatkozó megjegyzéseket tartalmaznak, de az adózáshoz és az adminisztrációhoz is értékes információkat adnak.

A sziget régészeti emlékei jelentősen hozzájárulnak Srí Lanka történelmének jobb megismeréséhez. A régi városok, különösen a főváros, Anurádhapura, valamint Szígirija, Mihintalé és Polonnaruva feltárása, az itt talált épületek és festmények, az építkezésekhez használt téglák alakjának és méretének vizsgálata értékes segítséget nyújtanak a datálás problémájához. A pénzérme-leletek a kereskedelem fejlettségére és kiterjedésére utalhatnak, bár úgy tűnik, hogy a szigeten talált érmék többsége Dél-Indiából érkezett.[3]

Paris 1986 (André–Filliozat 1986); Cimino, R. M.: *Ancient Rome and India.* New Delhi 1994; Thapar, R.: *Interpreting Early India.* Delhi 1994[2]; Karttunen, K.: *India and the Hellenistic World. Studia Orientalia* 83. Helsinki 1997 (Karttunen 1997); De Romanis, F.: Romanukharattha and Taprobane: Relations between Rome and Sri Lanka in the First Century AD. In: *Crossing. Early Mediterranean Contacts with India.* Manohar 1997, 161–204 (De Romanis 1997). *A Vörös-tenger körülhajózása Alexandriától Indiáig.* Fordította, bevezette, az összekötő szövegeket és a jegyzeteket írta: W. Salgó Á. *AETAS* 1996/4, 97–110; Harmatta J.: Az ókori India és Kína kapcsolatainak történetéből. *Antik Tanulmányok* 11 (1964), 33–47 (Harmatta 1964); Köves-Zulauf T.: Plinius Maior curiositása. In: *Latin prózaírók.* Szerk.: Adamik T.–B. Révész M. Budapest 1976, 117–130; Gesztelyi T.: Az id. Plinius etikai arculata és viszonya a római értékrendhez. *Antik Tanulmányok* 37 (1993), 102–110 (Gesztelyi 1993); Gesztelyi T.: Plinius Maior viszonya a műalkotásokhoz. *Antik Tanulmányok* 45 (2001), 229–232 (Gesztelyi 2001); Gesztelyi T.: Utószó Plinius Maior: *Természetrajz. Az ásványokról és a művészetekről (XXXIII–XXXVII)* című kötethez. Fordította: Darab Á.–Gesztelyi T. Budapest 2001 (Gesztelyi 2001a).

[3] Az 1. és a 2. századból Nero, Vespasianus, Traianus, Hadrianus és Lucius Verus uralkodási idejéből származó római pénzérméket találtak a szigeten. A 4. és 5. századból már nagyobb mennyiségben kerültek elő római érmék. Lásd ehhez Miller, J. I.: *The Spice Trade of the Roman Empire.* Oxford 1969, 236; Turner, P.: *Roman Coins in India.* London 1989; Thapar, R.: *Cultural Pasts. Essays in Early Indian History.* Oxford 2003[2], 557–558.

Forrásértékűek az irodalmi munkák, az eposzok is. A páli nyelvű *Dipávansza* a sziget genealógiáját tartalmazza a Kr. u. 4. századból, míg a *Mahávansza*, a „Nagy krónika" a Kr. u. 5. századból származik.[4]

Srí Lanka történelmére vonatkozóan találunk néhány utalást a nagy szanszkrit eposzokban (*Rámájana*, *Mahábhárata*), a Maurja-dinasztia forrásaiban, így Kautilja *Arthasásztra* című művében és Asóka feliratai ban, a tamil és a szingaléz irodalomban, valamint kínai és tibeti feljegyzésekben is.[5]

Taprobané antik forrásai

A görög-római világ földrajztudósai a messzi Indiától délkeletre fekvő területet a déli földrészen elterülő önálló kontinensnek gondolták. Az északi földrész tömegének ellensúlyozásául szükségesnek tartották egy társföldrész létezését, és ezt az '*antichthonok* földjének' nevezték. Említést tesz erről Cicero,[6] Pomponius Mela,[7] Plinius,[8] és a 3. századi Solinus is.[9] Plinius szerint Nagy Sándor hadjárata idején már megtudták, hogy Taprobané egy sziget, és nem a déli földrész kontinense. A sziget római körülhajózása azonban csak később, a 2. századi Ptolemaiosz idejében valósult meg.[10]

A Taprobanéról szóló első nyugati leírások olyan szerzőktől származnak, akik sohasem jártak ezen a területen. Az általuk közölt adatok így érthetően nagyon eltérőek, és igen sok mesés elemet tartalmaznak. Az írók különbözőképpen tudósítanak arról, hogy hol helyezkedik el Taprobané, milyen messze van Indiától, és mekkora a sziget. Nearkhosz szerint a Kismedve és a Nagymedve csillagkép India déli részénél eltűnik. Megaszthenész egyetért ezzel a véleménnyel,[11] Eratoszthenész azonban elutasítja, és Daimakhosz feljegyzéseire hivatkozva kijelenti, hogy a Kismedve csillagkép mindig látható a Fahéjföld lakói számára, akik Meroétól[12] 3000 *stadium*ra délre élnek. Az alexandriai csillagász szerint Meroé ugyanazon a szélességen fekszik, mint India déli része.[13] Sztrabón vitába száll az utóbbi szerzők véleményével, és különösen Daimakhoszt nagyon megbízhatatlannak tartja.[14] Plinius leírja, hogy Taprobanén nem látható az

---

[4] *The Mahavamsa or the Great Chronicle of Ceylon*. Transl. by W. Geiger. London 1964. A *Mahávansza* függeléke, a *Csúlavansza* a 13. századból származik. A krónikához kommentárok is készültek: a *Vamszatthappakászini*, a *Vinaja Pitaka*, a *Szamantapászádiká* és a *Szíhalavatthu*.

[5] A sziget történeti forrásairól jó összefoglalást nyújt: Schwarz 1974a, 22–24.

[6] Cic. *Tusc*. 1, 68.

[7] Mela 3, 70.

[8] Plin. 6, 24, 81.

[9] Solin. 53, 1.

[10] Warmington 1974, 63, 120.

[11] Vö. Strab. 2, 1, 20.

[12] Meroé – jelentős ókori város a Nílus mentén.

[13] Strab. 2, 5, 35–36. Vö. Diehle 1978, 567.

[14] Strab. 2, 1, 9.

északi sarkcsillag, ezért a hajósok ott nem tudnak tájékozódni a csillagok segítségével.[15]

A földrajztudósok eltérően vélekednek arról is, hogy India és Taprobané között mekkora a távolság. Nehezíti a meghatározást, hogy a szerzők különböző viszonyítási pontokat jelöltek ki. Oneszikritosz azt állítja, hogy az Indus alsó folyásától húsznapi utazás során juthatunk el Taprobané szigetére.[16] Megaszthenész megerősíti ezt a számadatot, Eratoszthenész viszont az utazás időtartamát hét napban állapítja meg.[17] Plinius egymás mellett közli mindkét véleményt, és hozzáfűzi azt is, hogy Eratoszthenész idejében újfajta hajókat építettek, amelyek megkönnyítették és lerövidítették az utazást India és Taprobané között.[18]

Az ókori szerzők a sziget nagyságát a valóságosnál többre becsülték. Eratoszthenész az észak-déli hosszúságát 7000 *stadium*ra, vagyis valós méretének háromszorosára, míg a kelet-nyugati kiterjedését 5000 *stadium*ra, vagyis négyszeresére értékelte. Sztrabón azt írja, hogy Taprobané területe nem kisebb Britanniánál.[19] Ptolemaiosz a valósnál tizennégyszer nagyobb területűnek írta le Taprobanét.[20]

A 2. századi Arrianosz – Indiáról szóló könyvében – Nearkhoszra és Megaszthenészre támaszkodik, Taprobanét egyáltalán nem említi. Kortársa, Ptolemaiosz ellenben részletes földrajzi leírást ad a szigetről, és felsorolja a termékeit is: rizs, gyömbér, méz, berill, zafír, arany, ezüst és más ércek, valamint tigrisek és elefántok.[21] A tigrisek kivételével a lista valószínűleg megfelel a valóságnak.[22] Sztrabón közli, hogy Taprobané gyakran küld elefántcsontot, teknőcpáncélt és egyéb termékeket az indiai piacra.[23] Sztrabón korában ugyanis a nyugati kereskedők a taprobanéi árukat az indiai partokon található tamil és malabári piacokról szerezték be.[24] Ptolemaiosz azonban már beszámol olyan római kereskedőkről is, akik közvetlenül a szigettel kereskedtek, és körbehajózták azt. A szerző lelkes előrejelzése, miszerint Taprobané rövid időn belül az Indiai-óceán térségének kereskedelmi központja lesz, csak később, a 6. században következett be.[25]

A latin nyelvű szerzők közül elsőként Ovidius említi Taprobané nevét *Epistulae ex Ponto* című művében.[26] A Caligula és Claudius császárok idejében alkotó Pomponius

---

[15] Plin. 6, 24, 83.

[16] Vö. Strab. 15, 1, 15.

[17] Vö. Strab. 15, 1, 14.

[18] Plin. 6, 24, 82.

[19] Strab. 2, 5, 32. Hasonlóképpen Aristoteles: *De Mundo* 3; Pseudo-Aristoteles: *A világrendről*. Ford. Bugár I. *Magyar Filozófiai Szemle* 42 (1998), 299–337.

[20] Warmington 1974, 118.

[21] Ptol. 7, 4, 1.

[22] Warmington 1974, 118.

[23] Strab. 2, 1, 14.

[24] Warmington 1974, 119.

[25] Warmington 1974, 120, 124.

[26] Ovid. *Pont.* 1, 5, 79–80: *Quid tibi, si calidae, prosit, laudere Syenae / aut ubi Taprobanen Indica tingit aqua.*

Mela *De corographia* című munkájában bizonytalanul jegyzi meg, hogy Taprobané vagy egy nagy sziget, vagy egy másik kontinens része. A szerző azt állítja, hogy a terület lakott, és a hagyomány szerint még senki sem járta körül, ezért a többség véleményével szemben inkább az utóbbi elképzelést tartja valószínűnek.[27] Plinius az első római *auctor*, aki részletesen ír a szigetről,[28] a későbbi szerzők elsősorban az ő munkáját használják forrásként. A Hadrianus korabeli Ampelius a legszebb szigetek között említi keleten Taprobanét, nyugaton Britanniát.[29] Solinus *Collectanea rerum memorabilium* című munkájának legfontosabb forrása Plinius, de Mela művét is felhasználta. Solinus törekszik az olvasmányosságra, ezért Plinius tömör mondatait értelmezi és magyarázza, de eközben jelentős tévedéseket is ejt.[30] A 4. századi Avienus szerint Taprobanén rút elefántok élnek.[31] Martianus Capella *De nuptiis Philologiae et Mercurii* című munkájában részletesebben jellemzi a szigetet, elsősorban Plinius és Solinus műveire támaszkodik.[32] A 6. századi Palladius azt írja, hogy a Taprobané szigetén élő emberek, akiket 'Boldogoknak' neveznek, nagyon hosszú ideig, 150 évig is élnek, a hihetetlenül kellemes éghajlatnak és az isteni akarat titokzatosságának köszönhetően.[33] Iordanes, gót származású történetíró tíz nagyon megerősített városról hallott Taprobanén.[34] A 7. század nagy jelentőségű alkotója, Sevillai Isidorus *Etymologiae* című művében két helyen is jellemzi a szigetet. Leírása szerint drágakövek és elefántok teszik híressé, másutt földrajzi elhelyezkedését és méretét is megadja.[35] Pliniust idézi, miszerint egy folyó választja ketté a szigetet, és az egész terület tele van gyöngyökkel és drágakövekkel. Megemlíti, hogy Taprobané egyik részét vadállatok és elefántok, a másik részét emberek lakják, valamint, hogy ezen a szigeten kétszer van nyár, és kétszer van tél egy év-

---

[27] Mela 3, 70: *Taprobane aut grandis admodum insula aut prima pars orbis alterius. Id parcius dicitur, sed quia habitatur nec quisquam circum eam isse traditur, prope uerum est.*

[28] Plin. 6, 24, 81–91.

[29] Ampelius 6, 12: *Clarissimae insulae...in Oceano ad Orientem Taprobane, ad Occidentem Britannia.*

[30] Solin. 53, 1–23. Tévedései: 53, 4; 53, 11; 53, 21.

[31] Avienus: *Descriptio orbis terrae* 777: *insula Taprobane gignit taetros elephantos.*

[32] Mart. Cap. 6, 696–699.

[33] Palladius: *Comm.* 5: *Inter quos cum consuetudinem magnam per diutinum tempus habuisset, uoluit etiam ad illam insulam quae Taprobane uocatur accedere, in qua illi quibus Beatorum nomen est uiuunt aetate longissima. Nam usque ad centum et quinquaginta annorum perueniunt senectutem, propter incredibilem aurarum temperiem et incomprehensibilem diuini iudicii uoluntatem.*

[34] Iord. *Get.* 6: *Taprobanem quoque, in qua (excepto oppida uel possessiones) decem munitissimas urbes decoramus.*

[35] Isid. *Orig.* 14, 3, 5: *insulam quoque Taprobanen gemmis et elephantis refertam*; Isid. *Orig.* 14, 6, 12: *Taprobane insula Indiae subiacens ad Eurum, ex qua Oceanus Indicus incipit, patens in longitudine octingentis septuaginta quinque milibus passuum, in latitudine sescenta uiginti quinque milia stadiorum. Scinditur amne interfluo, tota margaritis repleta et gemmis; pars eius bestiis et elephantis repleta est, partem uero homines tenent. In hac insula dicunt in uno anno duas esse aestates et duas hiemes et bis floribus uernare locum.*

ben. Isidorus enciklopédiájának készítésekor példaképének tekintette Plinius munkamódszerét, alaposságát, a *Naturalis Historia* felépítését, sokoldalúságát.[36] Plinius és Isidorus munkáinak érdeme, hogy jelentősen hozzájárultak az antik tudásanyag megőrzéséhez és átörökítéséhez.

*

A magyar fordítás a *Sammlung Tusculum* szövegkiadása alapján készült.[37] A 88. *caput*nál azonban Detlefsen (1866, 1904) kiadásait követtem: az *ibi feras* helyett a *sibi Seras* alakokat használtam.[38] A szöveg értelmezéséhez és a jegyzetek készítéséhez ezen kívül felhasználtam az úgynevezett *G. Budé*-sorozat megfelelő kötetét (Pline l'Ancien: *Histoire naturelle. VI, 2. partie: Géographie: L'Asie centrale et orientale; l'Inde.* Par J. André et J. Filliozat. Paris 1980), valamint Gaio Plinio Secundo: *Storia naturale.* Ed. (trad. e note) dir. Da G. B. Conte con la collab. di A. Barchiesi e G. Ranucci. Torino 1982 munkát.[39] Plinius *Loeb* sorozatban megjelent angol fordítását és a magyar nyelven megjelent fordítás részleteit helyenként kritikával kell fogadni.[40]

A fordítás során a személyneveket, földrajzi neveket, mértékegységeket a szerző által használt latin alakjukban hagytam, a jegyzetben ezekhez magyarázatot fűztem.

Plinius: *Naturalis Historia* VI./XXIV.

81. Hosszú időn át úgy gondolták, hogy *Taprobane*[41] a földkerekség egyik kontinense, és az *antichthon*ok[42] földjének nevezték. Nagy Sándor

---

[36] Brunhölzl, F.: *Geschichte der lateinischen Literatur des Mittelalters. Vol. I.* München 1975, 77–78.

[37] C. Plinius Secundus d. A.: *Naturkunde. VI. Geographie: Asien.* Von K. Brodersen. München 1996.

[38] André és Filliozat szövegkiadásukban hasonlóan döntöttek, a *Tusculum* és a torinói szövegkiadás Mayhoff (1906) alakjait követte. Plinius szóhasználatát, stílusát vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a szerzőre nem jellemző a *fera, -ae f.* – 'vadállat' szó emberekre való használata. (Vö. *Thesaurus Linguae Latinae. Vol. VI.* Cols. 602–608; *Oxford Latin Dictionary.* Ed. P. G. W. Glare. Oxford 1997.) A *ferus* melléknévként sem illeszkedik szervesen a szövegkörnyezetbe.

[39] A francia szövegkiadás változatainak használatát nem találom indokoltnak: a 81. *caput*ban a *Palaegoni* alak szerepel *Palaeogoni* helyett, a 84. *caput*ban az *Id accidi hoc modo* mondatrészben inkább az *accidit* a helyes alak, a 89. *caput*ban a *luxuriae nostra cumulus* kifejezésben a *nostrae* alak a nyelvtanilag szabályos forma.

[40] *Loeb Classical Library*: Pliny: *Natural History in Ten Volumes with an English Translation II: libri III-VIII.* By H. Rackham. London–Cambridge 1942; Váczy K.: *Válogatott részek az I–VI. könyvekből.* Bukarest 1973.

[41] *Taprobane* – Taprobané görög eredetű neve a páli *Tambapanni* (szanszkrit *Támraparni*) szóból származik.

[42] *Antichthon*ok – az ókori elképzelés szerint a világ déli féltekéjének lakói. A név görög eredetű, jelentése szó szerint: 'a szemben lévő föld lakói'. Mela 3, 70; Solin. 53, 1: *Taprobanem insulam, antequam temeritas humana exquisito penitus mari fidem panderet, diu orbem alterum putaverunt et quidem quem habitare Antichthones crederentur.* Vö. Cic. *Tusc.* 1, 68:

uralkodása és hadjárata idején állapították meg, hogy ez sziget.[43] *Onesicritus*,[44] Nagy Sándor hajóhadának parancsnoka jegyezte le, hogy az elefántok itt sokkal nagyobbak és harciasabbak, mint az Indiából valók.[45] *Megasthenes*[46] szerint a szigetet egy folyó választja ketté,[47] lakóit *palaeogon*oknak nevezik,[48] akiknek sokkal több aranyuk és igazgyöngyük van, mint az indiaiaknak.[49] *Eratosthenes*[50] megadta a sziget méretét is: 7000 *stadium* hosszú és 5000 *stadium* széles,[51] valamint leírta, hogy egyetlen városa sincs, de 750 falu található rajta.

82. A sziget a Keleti-tengernél kezdődik, kelet-nyugati fekvésű, Indiával szemben terül el.[52] Régen úgy gondolták, hogy a hajóút a *prasianus* nép-

---

quarum altera quam nos incolimus..., altera australis, ignota nobis, quam vocant Graeci antikhthona.

[43] Nagy Sándor hadjárata idején – a makedón király Kr. e. 327-ben vezette hadjáratát Indiába. Csapatainak kimerültsége és zendülése Kr. e. 325-ben visszatérésre kényszerítette. Vö. Solin. 53, 1: *Verum Alexandri Magni uirtus ignorantiam publici erroris non tulit ulterius permanere, sed in haec usque secreta propagauit nominis sui gloriam.*

[44] *Onesicritus* – Oneszikritosz, Nearkhosz helyettese, a királyi vezérhajó kormányosa. Kósz szigetéről származott. Vö. Solin. 53, 2: *Missus igitur Onesicritus praefectus classis Macedonicae terram istam quanta esset, quid gigneret, quomodo haberetur, exquisitam notitiae nostrae dedit.*

[45] Elefántok Taprobané szigetén – vö. Strab. 15, 1, 14 (Eratoszthenész alapján); Solin. 53, 3: *Nam pars eius bestiis et elephantis repleta est maioribus multo quam fert India.* Mart. Cap. 6, 696: *Sed in Taprobane insula maiores elephanti quam Indici.* Isid. *Orig.* 14, 3, 5. Oneszikritosz kijelentésének, miszerint nagyobb és harciasabb elefántok élnek a szigeten, nincs valóságalapja.

[46] *Megasthenes* – Megaszthenész, ión származású etnográfus és geográfus. I. Szeleukosz Nikator követeként Kr. e. 303–292 között többször megfordult Indiában, Csandragupta udvarában. *Indiké* („Indiai történet") című munkája a Maurja-kor egyik legjobb forrása.

[47] Egy folyó választja ketté a szigetet – vö. Solin. 53, 2: *Scinditur amne interfluo.*

[48] *Palaeogon*ok – (görög *Palaiogonoi*), jelentése: 'régi szülöttek'. Minden bizonnyal az őslakókra utaló elnevezés. Csak itt említett név.

[49] Igazgyöngyök Taprobané szigetén – vö. Plin. 9, 106; Solin. 53, 3: *Margaritis scatet et gemmis omnibus.* Mart. Cap. 6, 696: *Ampliores etiam margaritae sunt.* Isid. *Orig.* 14, 3, 5; Isid. *Orig.* 14, 6, 12: *Taprobane insula... tota margaritis repleta et gemmis.* Strab. 2, 1, 14.

[50] *Eratosthenes* – Eratoszthenész (Küréné, Kr. e. 282 k.–202 k.) görög tudós, matematikus, geográfus. Földrajzi kérdésekben Anaximandroszra, Hekataioszra és Nagy Sándor hadjáratának kísérőire támaszkodott. Becslése eltér a korábban élt Megaszthenész véleményétől.

[51] *Stadium/stadion* – görög hosszmérték, amely koronként, szerzőnként és területenként eltérő hosszúságot jelölt. A rómaiak, így Plinius is 185 méterként használhatták. 7000 *stadium* – 1295 kilométer, 5000 *stadium* – 925 kilométer. A sziget valódi mérete: 432 kilométer hosszú, 224 kilométer széles.

[52] Keleti-tenger – latin *Mare Eoum, Oceanus Eous*; az ókori világszemlélet szerint a lakott világ keleti határa. Solin. 53, 3: *Sita est inter ortum et occasum. Ab Eoo mari incipit praetenta Indiae.* Vö. Strab. 2, 1, 14.

től[53] húsz napot vesz igénybe, ma viszont a távolság már hét napra rövidült (korábban ugyanis papirusznádból készült hajókat és Níluson használt vitorlákat alkalmaztak).[54] A sziget és a szárazföld között a tenger sekély, hat *passus* a mélysége.[55] Egyes csatornákban azonban olyan mély, hogy a horgonyok nem érik el az alját; itt olyan hajókat használnak, amelyeknek mindkét végén hajóorr van, hogy a szűk helyeken ne kelljen megfordulniuk. A hajók űrtartalma 3000 *amphora*[56].

83. A csillagok hajózás közben itt nem szolgálnak tájékozódási pontként, mivel az északi sarkcsillag nem látszik.[57] Ezért madarakat visznek magukkal, melyeket időnként kiengednek és követik repülésük útját a szárazföld felé.[58] Évenként nem hajóznak többet négy hónapnál, különösen a nyári napfordulót követő száz napon át óvakodnak a tengerre szállástól, mivel ilyenkor viharos a tenger.[59]

84. Eddig csak a korábbi írók munkáira támaszkodtunk. *Claudius* uralkodásának idejéből azonban pontosabb feljegyzések is a tudomásunkra jutottak, miután követek érkeztek erről a szigetről.[60] Ez a következőképpen

---

[53] *Prasianus* – csak itt említett törzs neve Taprobané szigetén. Vö. Solin. 53, 4: *A Prasis Indorum gente dierum uiginti primo in eam fuit cursus, sed cum papyraceis et Nili nauibus illo pergeretur; mox cursu nostrarum nauium septem dierum iter, ut Romanis nauibus approbatum....*

[54] Papirusznádból készült hajók – vö. Plin. 7, 206; 13, 72.

[55] *Passus* – a római kettőslépés neve, ~ 1, 48 méter. Hat *passus* – kevesebb, mint 9 méter (8, 88 méter). Vö. Strab. 15, 1, 14; Solin. 53, 5: *Mare uadosum interiacet altitudinis non amplius senum passuum, certis autem canalibus depressum adeo ut nullae umquam ancorae ad profundi illius fundamenta potuerint peruenire.* Mart. Cap. 6, 696.

[56] *Amphora* – űrmérték, 26 liter a befogadóképessége. Az *amphorák* száma szolgál a hajó szállítási kapacitásának a megadására (hajótonna-mérték, 26 kilogramm). Cicero korában egy 2000 *amphorás* hajó jelentős méretűnek számított (Cic. *Fam.* 12, 15, 2).

[57] Vö. Solin. 53, 6: *Nulla in navigando siderum obseruatio, utpote ubi septentriones nequaquam uidentur.* Mart. Cap. 6, 697: *In nauigando nullum sidus obseruant.*

[58] Vö. Solin. 53, 7: *Obseruatione itaque nauigandi nulla suppetente, ut ad destinatum pergentes locum capiant, uehunt alites, quarum meatus terram petentium magistros habent cursus regendi.* Mart. Cap. 6, 697: *auium quas uehunt uolatus sequuntur.*

[59] Vö. Solin. 53, 7: *Quaternis non amplius mensibus in anno nauigatur.* Mart. Cap. 6, 697.

[60] *Claudius* – római császár 41–54 között. Vö. Solin. 53, 8–9: *In Claudii principatum de Taprobane haec tantum noueramus: tunc enim fortuna patefecit scientiae uiam latiorem. Nam libertus Annii Plocami, qui tunc Rubri maris uectigal administrabat, Arabiam petens, aquilonibus praeter Carmaniam raptus, quinto decimo demum die adpulsus est ad hoc litus portumque aduectus qui Hippuros nominatur. Sex deinde mensibus sermonem perdoctus admissusque ad conloquia regis quae compererat reportauit.*

történt: *Annius Plocamus* a Vörös-tenger[61] vámját a *fiscus*tól[62] haszonbérbe vette. *Arabia*[63] körül hajózva *Carmania*[64] közelében egyik *libertus*át[65] az északkeleti szél elragadta,[66] aki a tizenötödik napon a sziget kikötőjébe, *Hippuros*ba[67] jutott. Az itteni király kegyesen fogadta a *libertus*t, aki a következő hat hónap alatt megtanulta a nyelvet, így válaszolni tudott a kérdésekre, és mesélt a rómaiakról, valamint a császárról.

85. A király abból, amit hallott, főként az igazságosságot csodálta, mivel a *libertus*nál talált pénzek között a *denarius*ok[68] azonos súlyúak voltak, pedig a rajtuk lévő eltérő képek azt mutatták, hogy különböző személyek verették azokat.[69] Leginkább ez ösztönözte arra, hogy keresse barátságunkat, ezért négy követet küldött,[70] akiknek vezetője *Rachia* volt.[71] Megtud-

---

[61] Vörös-tenger – (latin *Rubrum mare*) az ókori világ tágabb értelemben használta a nevet: beletartozott a mai Indiai-óceán jelentős része, az Arab-tenger és a Perzsa-öböl is.

[62] *Fiscus* – 'államkincstár'.

[63] *Arabia* – a név itt az Arab-félszigetet jelöli.

[64] *Carmania* – a mai Kerman területe a Perzsa-öböl és az Indiai-óceán északi partján. Perzsia egy tartománya volt.

[65] *Libertus* – 'felszabadított rabszolga'.

[66] Északkeleti szél (*aquilo*) – viharos, orkánszerű szél.

[67] *Hippuros* – (görög *Hippuroi*); vö. Ptol. 7, 1, 83.

[68] *Denarius* – római ezüstpénz, a Kr. e. 3. vagy a Kr. e. 2. században vezették be. Augustus egységes pénzreformja (Kr. e. 23) után súlya és értéke Nero uralkodási idejéig alapjában változatlan maradt. Augustus korától értéke tizenhat *as*, súlya a római font 1/84-ed része lett.

[69] Vö. Solin. 53, 9–10: *Stupuisset scilicet regem pecuniam quae capta cum ipso erat, quod tametsi signata disparibus foret uultibus, tamen parem haberet modum ponderis: cuius aequalitatis contemplatione cum Romanam amicitiam flagrantius concupiuisset, Rachia principe legatos ad nos usque misit, a quibus cognita sunt uniuersa.*

[70] Követek – Augustus-kori irodalmi utalások fennmaradtak indiai követek érkezéséről (*Res Gestae* 31, 1; Suet. *Aug.* 21, 6), de Taprobané szigetéről érkező követségről más forrás nem tesz említést. A 4. században Ammianus Marcellinus beszámol arról, hogy 362-ben Iulianus császárhoz követek érkeztek a *serendivus*ok földjéről (Amm. Marc. 22, 7, 10). Az értelmezések szerint a *serendivi* népnév talán Srí Lanka lakóira utal, ugyanis az arabok *Serendib*nek, vagy *Serandib*nek nevezték a szigetet.

[71] *Rachia* – valószínűleg létező személy. Vitatott azonban, hogy tisztség-, vagy személynévről van szó. Az elnevezés származhat a szanszkrit *rájan* ('király', eredetileg 'választott katonai vezető'), vagy a szingaléz *ratija* esetleg *ratika* ('területi elöljáró'), vagy a páli *ratthika* (szanszkrit *rástrika* – 'kormányzó') szóból, vagy a szigeten ma is használt *Rakkha* tulajdonnévből (Schwarz 1974, 170; Karttunen 1997, 341; Geiger 1986, 132–133, 138). Az *Anguttaranikája* (3, 76) kijelentése alapján Schwarz úgy gondolja, hogy a *ratthika* egy 'öröklésre jogosult embert', tehát 'trónörököst' jelent, és véleménye szerint ez a méltóság megfelelhetett a követség komoly küldetésének (Schwarz 1974, 170). Nem lehet azonban kizárni azt a lehetőséget sem, hogy egy személynévről van szó.

tuk tőlük, hogy a szigeten 500 város található,[72] valamint egy kikötő a déli parton *Palaesimundus* város közelében, amely a leghíresebb város mind közül, és a király székhelye 200000 lakossal.[73]

86. A követek szerint a sziget belső részén terül el a *Megisba*-tó,[74] amelynek a kerülete 375 mérföld.[75] Több olyan sziget is található rajta, amelyen csak takarmány terem meg. Két folyó ered a tóból: a *Palaesimundus* az azonos nevű városhoz közeli kikötőbe ömlik, miközben három ágra szakad; ezek közül a legkeskenyebb 5 *stadium*,[76] míg a legszélesebb 15 *stadium*.[77] A másik folyó, a *Cydara* északi irányba, India felé áramlik.[78] India legközelebbi pontja, a *Coliacum* nevű hegyfok,[79] négy napi hajóútra található innen, amely során félúton feltűnik *Sol* szigete.[80]

87. A tenger élénkzöld színű, és tele van tengeri növényekkel, amelyeknek a tetejét leszakítják a kormányrudak.[81] A követek a Göncölszekeret és a Fiastyúkot úgy csodálták nálunk, mintha új eget látnának. Elmondták, hogy náluk a Hold csak a nyolcadik és a tizenhatodik nap között látható a horizont fölött; ellenben éjszakánként a *Canopus*, egy hatalmas fényes csillag világít.[82] De a legjobban azt csodálták, hogy az árnyékuk északi és

---

[72] 500 város – ez a szám nyilvánvalóan túlzás, de az eredeti *ur* főnév kisebb település esetében is használatos volt, innen származhat a félreértés (André–Filliozat 1986, 115).

[73] *Palaesimundum oppidum* – város és folyó (lásd 86. *caput*) Taprobané szigetén. A *Periplus Maris Erythraei* 61 így nevezi magát a szigetet. Ptolemaiosz (7, 4, 1) a sziget régi (görög *palaiosz*) neveként a *Szimundu* nevet adja meg.

[74] *Megisba* – csak itt említett nagy tó Taprobanén. Srí Lanka szigetén három tó van, de egyik sem egyezik meg a Plinius által megadott méretekkel (ezek a tavak ugyanis kisebbek).

[75] 375 mérföld ~ 555 kilométer (1 római mérföld ~ 1,48 kilométer).

[76] 5 *stadium* ~ 1 kilométer (925 méter).

[77] 15 *stadium* – 2775 méter.

[78] *Cydara* – csak itt megemlített folyó; valószínűleg a mai Arevi-Ar.

[79] *Coliacum* – előhegy India déli csúcsán. Vö. Strab. 15, 1, 11; 15, 1, 14.

[80] *Sol* szigete – csak itt és a 97. *caput*ban megemlített, nem azonosított sziget. Mela az Indus-torkolattal szemben több ilyen nevű szigetet is ismer.

[81] Vö. Solin. 53, 21: *Latus eius mare adluit peruiridi colore fruticosum, ita ut iubae arborum plerumque gubernaculis atterantur.* Ptol. 7, 2, 1; 7, 3, 6. Plinius említ tengeri növényeket, amelyeknek a *prason* nevet adja (Plin. 13, 135). Majumdar szerint nyilvánvalóan korallzátonyokról van szó (Majumdar 1960, 350). A szigetet a Dekkán-félszigettel a harmadidőszak közepéig földhíd kötötte össze, ma ezt a területet 'Ádám hídjának' nevezik, ahol a sekély tengerben zöld algák és korallszigetek találhatók.

[82] *Canopus* – nagy csillag az *Argo* csillagképben. Vö. Solin. 53, 6–7: *septentriones nequaquam uidentur uergiliaeque numquam apparent. Lunam ab octaua in sextam decimam tantum supra terram uident. Lucet ibi Canopos sidus clarum et amplissimum.* Mart. Cap. 6, 696–697.

nem déli irányba vetődik, mint náluk, és a nap bal kéz felől kel fel és jobb felé nyugszik, nem pedig fordítva.[83]

88. Elmesélték azt is, hogy a sziget oldala Indiától 10000 *stadium*ra terül el délkeletre.[84] Ismerik a *Hemodus* hegyen[85] túl lakó séreket, akik kereskedelmükről híresek. A követek szerint *Rachia* apja is járt náluk; megérkezésekor a sérek elébe siettek. Magasabbak voltak, mint az átlagember, hajuk vörös, szemük kék, hangjuk érdes, és egyetlen szó nélkül kereskedtek.[86] A követek beszámolóinak többi része megegyezett azzal,

---

[83] Vö. Solin. 53, 7: *Solem orientem dextera habent, occidentem sinistra.* Mart. Cap. 6, 697: *Sol ortiuus in laeua conspicitur.* Mela 3, 61. Az Egyenlítőnél az árnyékok iránya hathavonta változik.

[84] 10000 *stadium* – 1850 kilométer. Ez az adat a valóságtól nagyon eltérő. Plinius néhány távolság- és méretadata – így az Indiától való távolság, a sziget nagysága, a sziget belső részén elterülő nagy tó, amelyen szigetek találhatók – inkább Szumátrára utalnak. Ezt számos kutató megemlíti. Vita tárgya, hogy Plinius információi Srí Lanka vagy Szumátra szigetére vonatkoznak. Feltételezhető, hogy a leírásban a két nagy, kereskedelemben jelentős szerepet játszó, távol-keleti szigetre utaló kevés információ keveredett ebben a korban.

[85] *Hemodus* – latin *Hemodus, -i, m.*; *Hemodes, -is, m.*; *Emodus, -i, m.*; a Himalája hegylánc keleti része. A név jelentése: 'havas hegység'.

[86] Plinius sérekre vonatkozó adatai ellentmondanak a kínaiak általános azonosítási jegyeinek. A legtöbb kutató inkább a Kína nyugati szomszédságában élő indoeurópai törzsekre vonatkoztatja a leírást, akik kapcsolatba kerültek a selyem-kereskedelemmel. Legújabban: Faller, S.: *Taprobane im Wandel der Zeit: Das Sri-Lanka Bild in griechischen und lateinischen Quellen zwischen Alexanderzug und Spätantike.* Stuttgart 2000, 88–94. Harmatta János viszont megállapítja, hogy Plinius leírása a sérekről nem Apollodórostól, hanem Amometustól származik. Amometus művét egy utópisztikus-mitológikus, földrajzi-néprajzi munkaként jellemzi, amelyet figyelmen kívül lehet hagyni a sérek azonosításánál (Harmatta 1964, 39). Plinius jellemzése: *Ipsos vero excedere hominum magnitudinem, rutilis comis, caeruleis oculis, oris sono truci...*, meglepő egyezést mutat Tacitus germán népekről szóló leírásával: *truces et caerulei oculi, rutilae comae, magna corpora...*(Tac. *Germ.* 4). Az azonosság különösen érdekes, mivel Tacitus germánokról szóló jellemzését Plinius mára elveszett germán munkájából vehette át (Plinius 46 és 58 között a rajnai *limes*nél szolgált lovassági parancsnokként, így a saját tapasztalata alapján írta meg húszkötetes munkáját a *germania*i viszonyokról). Felmerül a kérdés, hogy Amometus milyen szóhasználata indíthatta Pliniust arra, hogy a római irodalom tradicionális germán típus-leírását alkalmazza a sérek jellemzésénél. Amometus munkája sajnos töredékesen maradt fenn. Solinus – félreértve Plinius leírását – Taprobané lakóit jellemzi magas termetű, kék szemű, ijesztő hangú emberekként, akik hajukat bíborfestékbe mártják. Solin. 53, 21: *Ergo inde homines corporum magnitudine omnes homines antecedunt; crines fuco imbuunt, caeruleis oculis ac truci uisu, terrifico sono vocis.* Martianus Capella az 5. században keletkezett művében Plinius szavainak felhasználásával Solinus tévedését követi Taprobané lakóinak leírásánál. Mart. Cap. 6, 697: *Homines ibi corpore grandiores ultra omnium mensuram, rutilis comis, caeruleis oculis, truci oris sono, nullo linguae commercio genti alteri sociantur.* A 'néma kereskedelem' leírása Hérodotosznál is megtalálható *Libya* népeinek leírásánál (4, 196). Az ilyen típusú kereskedést főleg ér-

amit már a kereskedőink is elmondtak: az eladásra szánt áruikat a folyó túlsó partján helyezték el, azon áruk mellett, amelyeket eladásra kínáltak az ott lakók; hogyha elégedettek voltak a cserével, elvitték azokat. Semmi sem indokolja jobban a fényűzés gyűlöletét, mint amikor elgondolkodunk arról, hogy mi mindent követel meg, milyen áron és milyen célokra.[87]

89. Bár úgy tűnik, mintha *Taprobanét* a természet száműzte volna földrészünkről, lakói mégsem mentesek a hibáinktól.[88] Náluk is nagy értéke van az aranynak és az ezüstnek. Nagy becsben tartják a teknőspáncél rajzolatú márványt, a gyöngyöket és a drágaköveket is.[89] A fényűzésük sokkal feltűnőbb, mint a miénk. A követek elmondták, hogy ott nagyobb a gazdagság, mi viszont jobban kihasználjuk a vagyonunkat. Rabszolgája náluk senkinek sincs; nem alszanak napkeltéig vagy napközben. A házaik csak alig emelkednek ki a földből; a gabona árát sohasem emelik; nem ismerik a pereskedést; *Herculest* tisztelik.[90] A nép közül választanak idős, szelíd és gyermektelen királyt, ha pedig később utóda születik, akkor lemondatják a trónról, nehogy a királyság örökölhetővé váljon.[91]

90. Harminc tanácsost adnak mellé a nép közül, és a többség véleménye nélkül senkit sem ítélnek el. Fellebbezéssel is élhetnek, ebben az esetben

---

tékes áruk megvásárlására használták a birodalom határterületein: Nyugat- és Kelet-Afrika, Taprobané, Kína és India bizonyos részein.

[87] Plinius személyes megjegyzése a távolsági kereskedelemmel, a fényűzés elítélésével kapcsolatban nem illeszkedik szervesen a szövegkörnyezetbe.

[88] Az indiai népek igazságosságának idealizálása toposz volt a görögöknél (Ktésziasz, Megaszthenész, Diodórosz 2, 36; Arrianosz: *Ind.* 9, 13).

[89] Vö. Solin. 53, 22: *Mirantur aurum et ad gratiam poculorum omnium gemmarum adhibent apparatum. Secant marmora testudinea uarietate. Margaritas legunt plurimas maximasque.*

[90] *Hercules* azonosítása megfigyelhető India isteneivel, északon Krisnával, délen Sivával. Ehhez lásd: Dahlquist, A.: *Megasthenes and Indian Religion.* Delhi 1977[2] [Uppsala 1962[1]].

[91] Plinius leírásában a római császárkor gyakorlatának ellentéte jelenik meg. Vö. Solin. 53, 14–15: *Colunt Herculem. In regis electione non nobilitas praeualet, sed suffragium uniuersorum. Populus eligit enim spectatum moribus et inueterata clementia, etiam annis gravem. Sed hoc in eo quaeritur cui liberi nulli sunt: nam qui pater fuerit, etiam si uita spectetur, non admittitur ad regendum; et si forte, dum regnat, pignus sustulit, exuitur potestate, idque eo maxime custoditur ne fiat hereditarium regnum.* Mart. Cap. 6, 698. A *Naturalis Historia* keletkezésének időszakában, Vespasianus uralkodási ideje alatt az egyik legsúlyosabb probléma a császár dinasztikus politikája miatt alakult ki. A szenátorok hevesen tiltakoztak a trón örökletessé tétele ellen, a császár azonban következetes maradt, és a fő ellenzőt, Helvidius Priscust száműzte, majd 75-ben kivégeztette. Bár Plinius lojális volt Vespasianushoz, és különösen nagyra értékelte Titus személyét, de nem tudjuk, hogy a dinasztikus öröklési elvet elfogadta-e.

hetven bírát jelölnek ki.[92] Ha ők felmentik a vádlottat, a harminc tanácsos minden tekintélyét elveszti, és mindenki megveti őket. A király ruházata olyan, mint *Liber Pateré*,[93] a köznép pedig az arabokéhoz hasonló ruhát visel.[94]

91. Ha a király valami bűncselekményt követ el, halálra ítélik, azonban senki sem öli meg, hanem mindenki elkerüli és senki sem áll szóba vele.[95] Ünnepeiket vadászattal töltik, a legkedveltebbek a tigris- és az elefántvadászatok.[96] Földjeiket szorgalmasan művelik. Sok gyümölcsöt termesz-

---

[92] Vö. Solin. 53, 16: *Deinde etiamsi rex maximam praeferat aequitatem nolunt ei totum licere: triginta ergo rectores accipit, ne in causis capitum solus iudicet; quamquam sic quoque si displicuerit iudicatum, ad populum prouocatur atque ita datis iudicibus septuaginta fertur sententia, cui necessario adquiescitur*; Mart. Cap. 6, 698: *Cum quo tamen alii triginta cognoscunt et, si fuerit prouocatum, septuaginta iudices fiunt.*

[93] *Liber Pater* – 'Liber atya', a termékenység ősi latin istene, később azonosították *Bacchus*-szal. A görög mitológiában Bakkhosz vagy Dionüszosz a szőlő, a bor, a mámor istene; mítosza szerint Indiáig is eljutott, ahol meghonosította a szőlőt, és a bortermelést. Dionüszosz viseletét vizsgálva kétféle ábrázolási módot találunk. A korai görög vázakép-festészetben Dionüszosz idős, hosszú hajú, szakállas férfiként jelenik meg, aki hosszú, egyenes ruhát visel, amely hátul uszályban végződik. Ezt a keleties ruházatot Apollodórosz szerint Kis-Ázsiában, Rheától kapta (Apoll. 3, 5, 1–3). A Kr. e. 5. századtól viszont megjelenik Dionüszosz fiatal, rövidebb hajú, szakáll nélküli, ruhátlan ifjúként való ábrázolása, a vállán csak egy könnyű köpeny lebeg. A hellenisztikus korban, és a római kor mozaik, falfestmény, és szobor ábrázolásainál is az utóbbi ikonográfiát tapasztaljuk. Plinius taprobanéi király viseletére való utalásánál mégis a keleties, uszályos ruhát képzelhetjük el. Ezt erősíti meg Solinus leírása, aki a görög *szürma* – 'uszályos ruha' szót említi a király ruházataként. Solin. 53, 17: *Cultu rex dissimili a ceteris uestitur syrmate, ut est habitus quo Liberum patrem amiciri uidemus.* Vö. Mart. Cap. 6, 698: *Rex Liberi patris cultu componitur.*

[94] A köznép viseletéhez tudnunk kellene, hogy ebben az időben mit hordtak az arabok. Plinius leírásában csak azt említi, hogy turbánt viselnek (Plin. 6, 32, 162). Az első századi dél-indiai és taprobanéi szobrokon a ma is használatos, éghajlatnak megfelelő *dhóti* viseletét figyelhetjük meg, ami egy test köré csavart, a csípőnél megkötött, alsó ruhadarab. A taprobanéi köznépet a mai viselethez hasonló ruhában (*dhóti*ban) és turbánban képzelhetjük el.

[95] Vö. Solin. 53, 18: *Quod si etiam ipse in peccato aliquo arguitur, morte multatur, non tamen ut cuiusquam attrectetur manu, sed consensu publico rerum omnium interdicta ei facultate; etiam conloquii potestas punito denegatur.* Mart. Cap. 6, 698: *et, si peccauerit, interdicto omni usu et colloquio iugulatur.*

[96] Taprobané szigetén nem élnek tigrisek. Plinius leírása a tigrisről nem pontos, nagyon általánosan ábrázolja az állatokról szóló könyvében is (Plin. 8, 25, 66). Bár Augustus idejében, Kr. e. 13-ban a Marcellus-színház felavatásánál bemutatták Rómában az első tigrist (Warmington 1974, 148), ennek ellenére úgy tűnik, hogy ezekben az évtizedekben a rómaiak még nem különböztették meg a leopárdot a tigristől. Taprobané szigetén leopárd-vadászatot űzhettek.

tenek, a szőlőt azonban nem ismerik.[97] Kedvelik a halászatot is, leginkább a teknősbékák elejtését, ezek néha olyan nagyok, hogy a páncéljuk befedi egy család lakóhelyét is.[98] Az emberek átlagéletkora száz év.[99] Ezeket a dolgokat ismerjük *Taprobane* szigetéről.

*

Taprobané római felfedezésével kapcsolatban a kutatók megegyeznek abban, hogy Plinius tudósítása történelmileg hiteles eseményről szól.[100] Vitatott azonban, hogy ki lehetett Annius Plocamus, milyen szerepet töltött be a római gazdasági életben, mikor és hogyan történhetett *libertus*ának hajótörése, valamint mikor indulhatott meg a Római Birodalom és Taprobané közötti kereskedelmi kapcsolat.

Annius Plocamusnak, a vörös-tengeri vám haszonbérlőjének a neve Pliniuson kívül más irodalmi forrásban nem fordul elő, de néhány feliraton megjelenik a név eltérő *praenomen*ekkel.[101] 1936-ban H. A. Winkler Egyiptomban, Wadi Menihben talált egy olyan kétnyelvű, latin-görög feliratot, amely Lysa, P. Annius Plocamus rabszolgája feljegyzését tartalmazza.[102] Wadi Menih az Indiába tartó nyugati kereskedők által használt pihenőhely volt a Koptosz – Bereniké közötti karavánút mentén. A karavánút tizenkét napig tartott, az ellátást Plinius szerint nyolc, valójában tizenegy megállóhely biztosította.[103] Ezek közül hat *hydreuma*, vízfelvevő hely volt, a többi egyszerű sivatagi megálló, víz nélkül. Wadi Menih a karavánút első vízfelvevő helyétől negyven kilométerre található, ahol egy sziklaüreg árnyékos pihenőhelyként szolgált a kereskedők számára.[104] Erre utalnak a sziklaüregben található feliratok, amelyek között P. Annius Plocamus rabszolgájának a feliratát is megtalálták. A latin feliratról készített fénykép

---

[97] Vö. Solin. 53, 19: *Culturae student uniuersi. Venatibus indulgent nec plebeias agunt praedas, quippe cum tigrides aut elephanti tantum requirantur.* Mart. Cap. 6, 697: *uitem nesciunt, redundant pomis.*

[98] Vö. Solin. 53, 20: *Maria quoque piscationibus inquietant marinasque testudines capere gaudent, quarum tanta est magnitudo ut superficies earum domum faciat et numerosam familiam non arte receptet.* Mart. Cap. 6, 698: *piscationibus delectantur praesertimque testudinum, quarum superficie domos familiarum capaces operiunt.*

[99] Az ókori szerzők a Távol-Kelet népeinek különlegesen hosszú életet tulajdonítottak: 120–200 évet az indiaiaknak, 200 évnél is többet a kínaiaknak. A Taprobanén élők hosszú életéről szóló adat Artemidorusztól származik (Plin. 7, 30); vö. Solin. 53, 12: *Quibus inmatura mors est in annos centum aevum trahunt: aliis omnibus annosa aetas et paene ultra humanam extenta fragilitatem.* Mart. Cap. 6, 697: *Aetas illis ultra humanam fragilitatem prolixa, ut mature pereat qui centenarius moritur.*

[100] Plin. 6, 24, 84.

[101] *Annius Plocamus* és *A. Annius Plocamus* (CIL, XV, 798; 7391), *P. Annius Plocamus* (CIL, X, 2389). Vö. De Romanis 1997, 188, 214–216.

[102] LYSA P. ANNI PLOCAMI VENI ANNO XXXV/III NON. IVL.

[103] Plin. 6, 26, 102–103; De Romanis 1997, 212, 22. jegyzet.

[104] A kereskedők a forróság miatt ugyanis az út nagyobb részét éjszaka tették meg, nappal pedig pihentek. Vö. Plin. 6, 26, 103.

és Winklernek a görög nyelvű feliratról készített, kézzel írt másolata szolgált alapul Meredith fordításához, amelyet 1953-ban jelentetett meg.[105] Meredith a görög nyelvű feliratot a Julianus-naptár alexandriai változata szerint Kr. u. 6. július 2-ra, a latin feliratot a római változat szerint ugyanazon év július 5-re datálta.[106] Mivel a Wadi Menihben talált felirat a Vörös-tenger egyik legfontosabb kikötőjébe vezető út közelében van, a kutatók feltételezték, hogy a feliraton, illetve a Pliniusnál említett Annius Plocamus egy és ugyanazon személy. Ebből arra következtettek, hogy a sziget felfedezése nem Claudius, hanem Augustus korában történt, vagy pedig Annius Plocamus nagyon hosszú életű ember lehetett, ha Kr. u. 6-ban és legalább harmincöt évvel később is őt említik a források. Abban a kutatók is megegyeztek, hogy a feliraton szereplő Lysanak nagy valószínűséggel semmi köze a Plinius által említett *libertus*hoz.[107]

Schwarz feltételezi, hogy a *libertus* hajóútja évekkel a taprobanéi követ Rómába érkezése előtt történt, csak Plinius nem törődött, vagy nem akart törődni a *libertus* utazásának pontos leírásával.[108] Schwarz a páli irodalom forrásait is felhasználva megpróbált egy lehetséges kronológiát adni a *libertus* Taprobané szigetére érkezése, a nyugati világ és a sziget közötti közvetlen kereskedelem megindulása, valamint a hivatalos taprobanéi követség Rómába érkezése vonatkozásában. Megállapítása szerint Annius Plocamus *libertus*a Augustus korában érkezett Taprobanéra, körülbelül ugyanekkor, vagy valamivel később Bhatikábhaja király néhány terméket küldött a Római Birodalomba vörös korallért cserébe, és Claudius korában egy hivatalos követség érkezett Rómába a szigetről.[109] Ellentmondásos Schwarz tanulmányában, hogy bár Augustus korára datálja a *libertus* szigetre való érkezését, ugyanakkor Plinius munkáját abban a fordításban idézi, mely szerint a taprobanéi király nagyon elcsodálkozott a rómaiak igazságosságán, mivel a *libertus*nál talált *denarius*ok azonos súlyúak voltak, pedig a rajtuk lévő, eltérő arcképek azt mutatták, hogy több császár verette azokat.[110] Schwarz tanulmányában Rackham, a *Loeb*-sorozatban megjelent, nem egészen pontos angol

---

[105] Meredith, D.: Annius Plocamus: Two Inscriptions from the Berenice Road. *Journal of Roman Studies* 43 (1953), 38–40 (Meredith 1953).

[106] A háromnapos eltérést Meredith azzal magyarázta, hogy mivel Wadi Menihben nem volt víz, ezért Lysa ellátogatott Wadi Menih el-Heirbe, ahol egy római őrhely volt víztározóval. Ez azonban De Romanis szerint elképzelhetetlen, mert Kr. u. 6-ban még nem volt ott római őrhely (De Romanis 1997, 213–214). De Romanis 1989-ben személyesen ellátogatott a helyszínre, és a görög feliratot megvizsgálva és kiegészítve arra a következtetésre jutott, hogy az is Kr. u. 6. július 5-re utal (De Romanis 1997, 165–172, 202–204).

[107] Meredith 1953, 38–40; Wheeler, R. E. M.: *Rome Beyond the Imperial Frontiers*. London 1955, 128; Trautmann, T. R.: *Kautilya and the Arthasastra*. Leiden 1971, 182; Schwarz 1974, 173–174.

[108] Schwarz 1974a, 34.

[109] Schwarz 1974, 176; Schwarz 1974a, 38.

[110] Ha elfogadjuk, hogy a *libertus* hajótörése Augustus, az első római császár korában történt, akkor nem lehetséges, hogy a nála talált pénzérméket több római császár verette.

fordítását követi, nem figyelve a felmerülő ellentmondásra.[111] Schwarz németül megjelent tanulmányában különböző megbízók által veretett *denarius*okat említ.[112]

De Romanis nem ért egyet azzal a nézettel, hogy Taprobané felfedezése Augustus korában történt volna. Véleménye szerint ez Claudius uralkodási ideje alatt történhetett. Feltételezi, hogy Annius Plocamus felszabadított rabszolgájának a szigetre való érkezése és Rachia római követsége között tizenkét hónap telt el: hat hónap volt a nyelvtanulás időszaka, és a követségnek is meg kellett várnia az északkeleti monszun kezdetét, hogy hajóra szállhassanak.[113]

Plinius leírása alapján – amely szerint a taprobanéi királyt csodálattal töltötte el a rómaiak igazságossága, és arra ösztönözte, hogy keresse barátságukat – nem tűnik valószínűnek, hogy harmincöt–negyven évet várt volna, hogy követeit elküldje Rómába. Ez alapján De Romanis véleményével értek egyet, miszerint *nem* Augustus korában történt a *libertus* hajótörése. Nem szűkíteném azonban tizenkét hónapra a *libertus* Taprobanéra kerülése és a követség elindítása közötti időszakot, mivel erre nincs semmilyen bizonyíték. Leghamarabb valóban ekkor indulhatott a követség, de valószínűbb, hogy az akkori viszonyok között nem valósult meg ilyen gyorsan a követküldés. A fentiek alapján Annius Plocamus *libertus*ának hajótörése Claudius uralkodása alatt, vagy nem sokkal Claudius uralkodása előtt történhetett.[114]

A dátum meghatározása lényeges kérdés, mert bár a római kereskedők már korábban is ismerték Taprobané szigetét és – közvetítőkön keresztül – a termékeit is, de a Római Birodalom és Taprobané közötti közvetlen és rendszeres kereskedelmi kapcsolat megindulásának kezdetét a *libertus* szigetre érkezése jelentette.[115] A Schwarz által megemlített Bhatikábhaja király korall-vétele egyszeri esemény lehetett, és valószínűleg közvetítőkön keresztül zajlott, tehát ebből az egy forrásból messzemenő következtetéseket nem lehet levonni. A *Vamszatthappakászini* (XXXIV, 13–16) említett részletének fontosságát az adja, hogy ez az egyetlen olyan forrás India ókori irodalmában, ahol a Római Birodalomra utaló *Romanukharattha* szó szerepel.[116]

Vitatott, hogy a Vörös-tenger vámját haszonbérbe vevő Annius Plocamus és *libertus*a milyen szerepet töltött be a korabeli gazdasági életben. Az azonos földrajzi helyen,

---

[111] *The king was quite struck with admiration for Roman honesty, because among the money found on the captive the denarii were all equal in weight, although the various figures on them showed that they had been coined by several emperors* (Schwarz 1974a, 34). Plin. 6, 24, 85: *Mirum in modum in auditis iustitiam ille suspexit, quod paris pondere denarii essent in captiva pecunia, cum diversae imagines indicarent a pluribus factos.*

[112] *....der ceylonesische Fürst bewündernd die iustitia Romana zur Kenntnis nahm, da die Denare des beschlagnahmten Geldes gleiches Gewicht hatten, wiewohl sie nach Aussage der verschiedenen Prägebilder von verschiedenen Auftraggebern herrührten* (Schwarz 1974, 169).

[113] De Romanis 1997, 226.

[114] Hasonlóképpen André–Filliozat 1986, 113.

[115] De Romanis 1997, 173, 217, 37. jegyzet.

[116] Schwarz 1974a, 37; Schwarz 1974, 174–175; vö. De Romanis 1997, 230.

több évtizeden keresztül, több feliraton is szereplő Annius Plocamus név előfordulása fölveti a lehetőséget, hogy a gazdasági életben jelentős emberrel, családdal, vagy egy család több nemzedékével számolhatunk ezen a területen. Rabszolgáik és *libertus*aik – akik még felszabadításuk után is egykori uruk gazdasági tevékenységéhez kapcsolódtak – meghatározó szerepet játszhattak a Vörös-tenger vámjának behajtásában, illetve a vámállomások működtetésében. Annius Plocamus *libertus*ának önálló utazása, gazdasági tevékenysége, irodalmi forrásban előforduló neve utal a felszabadított rabszolgák egyre növekvő szerepére és befolyására az első századi Római Birodalomban, mind a gazdasági, mind a társadalmi élet területén.[117]

Plinius Tabrobanéról szóló leírása a római irodalomban az első olyan részletes, nemcsak korábbi görög szerzőktől, hanem taprobanéi követektől származó információkat is tartalmazó munka, amely meghatározó volt a kortárs és a későbbi szerzők számára.

A szigetet bemutató részletet vizsgálva megállapíthatjuk, hogy Plinius egyik legfőbb célja, hogy az ott élő emberek egyszerű életét és igazságosságát hangsúlyozva szembeállítsa azt kora visszásságaival. A Római Birodalom előkelő és vagyonosodó rétegeiben szokássá váló fényűzést, a különleges és drága keleti termékek iránti vágyakozást, az értelmetlen költekezést Plinius éles hangon ítéli el, nemcsak ebben a leírásában, hanem *Naturalis Historia* című művének más részeiben is, amikor személyes megjegyzésre lehetősége adódik.[118]

---

[117] Lásd ehhez Alföldy G.: *Római társadalomtörténet.* Ford. Borhy L. Budapest 1996; Alföldy, G.: Die Freilassung von Sklaven und die Struktur der Sklaverei in der römischen Kaiserzeit. In: *Social und Wirtschaftsgeschichte der römischen Kaiserzeit.* Ed. H. Schneider. Darmstadt 1981, 336–371.

[118] Vö. Gesztelyi 1993, 108; Gesztelyi 2001, 232; Gesztelyi 2001a, 370–371.

MELINDA SZÉKELY

Taprobane, the Isle of Pearls

In this article we give an overview on the historical sources of Taprobane (Ceylon, Sri Lanka) and on the information the ancient authors had about the island. We publish a Hungarian translation of Pliny the Elder's *Natural History* book VI, chapters 81–91, with notes. We discuss the historically debated points of this text. In our opinion the arrival of the freedman of Annius Plocamus in Taprobane could happen during or somewhat before the rule of Claudius. Defining this date is of significance because direct and habitual trade relations between Rome and Taprobane started only after this event. We hypothesize that the family of Annius Plocamus including slaves and freedmen could have significant influence on the eastern trade of the Roman Empire. The journey and financial activity of the *libertus* of Annius Plocamus indicates an increasing role and influence of freedmen in the society and economy of the first century Roman Empire.

Description of Taprobane made possible for Pliny to contrast the idealized world of the distant island with social and moral problems of contemporary Roman society.